

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Petr Zapletal DiS.

Význam probační a mediační služby pro oběti trestných
činů v dopravě

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Jurníčková, Ph.D.

2021

Prohlášení:

„ Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.“

V Olomouci dne 20. října 2021

Petr Zapletal DiS.

Poděkování:

Tímto bych velmi rád poděkoval Mgr. Pavlíně Jurníčkové, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady, které mi během psaní poskytovala.

Obsah

1	Životní situace účastníků dopravních nehod	4
1.1	Dělení potřeb	6
1.2	Zákonné vymezení oběti	6
1.3	Sociální práce s oběťmi trestných činů	7
2	Probační a mediační služba	10
2.1	Probace	12
2.2	Mediace a práce s oběťmi trestných činů	13
2.3	Metody sociální práce v Probační a mediační službě	16
2.4	Techniky sociální práce v probační a mediační službě	17
3	Výzkumné šetření	19
3.1	Cíl výzkumu	19
3.2	Metoda výzkumu	19
3.3	Etické aspekty výzkumu	20
3.4	Formulované výzkumné otázky a hypotézy	21
3.5	Výzkumný soubor	22
3.6	Technika sběru dat	23
4	Prezentace výsledků	25
5	Shrnutí výsledků	37
5.1	Výzkumné otázky	37
5.2	Hypotézy	40
	Závěr	42
	Bibliografický seznam	45
	Přílohy	49

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodl zabývat se tématem v současnosti velmi diskutovaným a medializovaným, a to problematikou obětí dopravních nehod, změny jejich životní situace a uplatňování jejich oprávněných nároků vyplývajících z nově vzniklé životní situace. Jelikož nepracuji v sociálních službách a se sociální prací jsem se setkal až se začátkem studia na Univerzitě Palackého v Olomouci, začal jsem se důkladněji zajímat o situaci a životní osudy osob, se kterými pracuji v současném zaměstnání jako policista zařazený na Krajském ředitelství policie Olomouckého kraje, kde se na dopravním inspektorátu jako vrchní inspektor šetřící trestné činy v dopravě téměř denně setkávám s oběťmi dopravních nehod. Za 25 roků své práce jsem poznal nespočet nelehkých osudů osob, které se do nepříznivé životní situace dostali vlastním přičiněním, nebo cizím zaviněním během jediného okamžiku, který jim zásadně změnil život. Pro jejich návrat do společnosti a opětovné začlenění do běžného života mohou svým přístupem a zkušenostmi přispět a napomoci instituce zabývající se problematikou sociální práce s oběťmi a pachateli trestných činů. Pro lepší pochopení a porozumění jednotlivých případů jsem se začal zajímat o sociální práci jako vědeckou disciplínu a také o její nástroje a metody. Studium oboru sociální politiky a sociální práce na Univerzitě Palackého jsem využil získané zkušenosti a také zkušenosti z pracovní praxe na probační a mediační službě. Problematika obětí dopravních nehod je v současné společnosti velmi aktuální a palčivé téma, které musí naše společnost řešit vzhledem k vysokému počtu obětí trestných činů v dopravě. Dle aktuálních statistik došlo v roce 2019 k 107572 dopravním nehodám, při kterých došlo k usmrcení 547 osob, 2110 osob bylo zraněno těžce a 23935 osob bylo zraněno lehce. Při dopravních nehodách vznikla hmotná škoda 6 838 600 000,-Kč (Policie České republiky [online]. Praha, c2019 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: www.policie.cz/clanek/statistika-nehodovosti).

Z výše uvedených údajů je zcela zřejmé, že tomuto tématu je nutné věnovat pozornost, a to nejen ze strany orgánů dohlížejících na bezpečnost silničního provozu a ministerstva dopravy, ale je také nezbytné hledat řešení pro pomoc obětem trestných činů v dopravě a snažit se eliminovat újmu, která obětem v dopravě nastala. Za oběť je podle zákona č.45/2013Sb., obětích trestných činů, třeba považovat každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevyjde-li najevo opak.

Státní institucí, kterou zastřešuje Ministerstvo spravedlnosti ČR, je Probační a mediační služba ČR, která v rámci poskytování sociálních a právních služeb pracuje mimo jiné i se skupinou obětí trestných činů. Pracovníci Probační a mediační služby mohou zprostředkovat jednání mezi obětí a obviněným ohledně náhrad materiálních, ale i morálních, které nejsou řešeny jinými institucemi, a to za účasti nestranného odborníka. Za splnění podmínek, kdy pachatel nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, nebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, může pak dojít k podmíněnému zastavení stíhání, což má pro oběť význam ve smyslu nepřipomínání traumatických událostí trestného činu v následném řízení před soudem a jednání s úřady. Sociální pracovníci probační a mediační služby v rámci mediace poskytují zprostředkovatelskou a poradenskou činnost, bezpečné a otevřené prostředí pro vyjádření potřeby postojů v souvislosti s újmou, která nastala. Obětem dále napomáhá zprostředkovat pomoc ze strany státu, a to ve formě peněžité pomoci od Ministerstva spravedlnosti, za zákonem stanovených podmínek v souvislosti s ušlým výdělkem, náklady vzniklémi na léčení a překlenutím zhoršené sociální situace způsobené obětí, nebo pozůstalým trestným činem.

Nutno vyzdvihnout to, že aspekt sociální práce v rámci probační a mediační služby doposud není příliš prozkoumaný. Obecně lze říci, že pracovníci Probační a mediační služby často nejsou vnímány jako “klasičtí” sociální pracovníci a že toto nepochopení se dá očekávat i v pohledu jejich klientů. Přitom kdyby byla veřejnost o roli a fungování probační a mediační služby lépe informována, bylo by jejich služeb více využíváno, což by bylo jistě pro účastníky dopravních nehod přínosné.

K realizaci výzkumu jsem využil evaluační výzkum s využitím kvantitativní metodologie. Tuto metodu jsem zvolil, protože je vhodná pro zjištění názorů dotazovaných účastníků výzkumu. Jako hlavní nástroj této metody bylo využito dotazníkového šetření. Pomocí dotazníků jsem oslovil oběti dopravních nehod, jež utrpěly újmu následkem spáchaného trestného činu na úseku dopravy a u nichž došlo ke změně jejich životní situace. Informace byly získány jak od obětí nevyužívajících služeb probační a mediační služby, tak i od osob, které služeb uvedené instituce využily.

Přínosem bakalářské práce by mohlo být komplexní vyhodnocení situace a možností uplatňování oprávněných zájmů a práv obětí trestných činů v dopravě. Výsledky výzkumu v této práci mohou posloužit jak sociálním pracovníkům, kteří se touto problematikou zabývají, tak pracovníků Probační a mediační služby ČR k dalšímu

využití v jejich praxi. V neposlední řadě by mohla práce posloužit studentům, kteří studují obor sociální práce k tomu, aby získali základních informací o dané problematice.

1 Životní situace účastníků dopravních nehod

V této kapitole stručně nastiňuji vliv dopravní nehody na život účastníků události. Popisuji životní situaci člověka, který měl účast na dopravní nehodě, a pokouším se vymezit konkrétní problémy spojené s následky události. Závažné následky dopravních nehod mění prožívání, uvažování i chování účastníků.

Pojem dopravní nehoda, kterou se v této práci zabývám, nalezneme v ustanovení § 47 odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále zákon o provozu na pozemních komunikacích). Zde je uvedeno, že se jedná o událost, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci. Další podmínkou je, že v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku. Aby se jednalo o dopravní nehodu, musí být splněny základní podmínky, které se v ustanovení nachází. Jestliže nedojde k žádnému následku, nebo se událost nestane na pozemní komunikaci, nebude se v tomto případě jednat o dopravní nehodu (zákon č. 361/2000 Sb.).

Problematika dopravních nehod se tak dotýká všech občanů České republiky nejen z celospolečenského a ekonomického hlediska, ale i z hlediska osobního, čímž se zde míní především fyzické, psychické a sociální ovlivnění zúčastněných lidí. Dopravní nehody stejně jako násilné trestné činy nebo katastrofy člověka vždy určitým způsobem zasáhnou. Vážná dopravní nehoda je mnohdy traumatizujícím zážitkem, který způsobuje náhlou změnu dosavadní životní situace člověka, promítající se jak do biologické roviny života, tak i do psychologické, sociální, ale i spirituální roviny. Dopravní nehodou jsou ve chvíli, kdy k ní došlo, zasaženi jak poškození, tak viníci, kteří dopravní nehodu způsobili.

Škody vzniklé následkem nehody se dělí na přímé a nepřímé. Mezi přímé škody patří následná cena zdravotní péče a hmotná škoda vzniklá při nehodě. Mezi nepřímé náklady, které jsou mnohonásobně větší, patří hlavně sociální ztráty. V mnohých případech je člověk zasažen fyzicky, nezanedbatelné je též ekonomické zatížení (zasažený člověk je finančně vyčerpan v souvislosti s bezprostředními následky dopravní nehody, jakož i právními výlohami, například za právní služby, fotokopie spisů atd.), a tím samozřejmě též sociálně (často dochází například ke ztrátě zaměstnání, tudíž i k méně atraktivnímu společenskému statutu nezaměstnaného stejně jako i k dalšímu

finančnímu znevýhodnění). V případě smrti blízkého člověka při dopravní nehodě pozůstali prožívají závažné psychické trauma. Tato událost často narušuje původní rodinné vztahy, vyplývající z nepochopení citových prožitků a chování pozůstalého okolí. Smrtí blízkého se do značné míry mění žebříček hodnot pozůstalého člověka (jakož i přímo zasaženého – oběti) a nejbližší sociální okolí těmto změnám zpravidla příliš nerozumí, čímž se pozůstalý může propadat do sociální izolace. Výsledkem pak mohou být pocity nepochopení, osamocení a narušení, někdy až rozpad rodinných (manželských, partnerských, sourozeneckých, příbuzenských aj.), či přátelských vazeb. Rodina zde tedy hraje klíčovou roli. Někdy se semkne, jindy dochází k jejímu narušení, často proto, že každý pozůstalý truchlí jiným způsobem a má rozdílné potřeby. U viníků dopravních nehod (resp. obviněných) je situace také složitá, protože může znamenat závažné psychické i sociální stigma v jejich budoucím životě. Vyrovnat se s tím, že osobním zaviněním člověk způsobil zranění druhého člověka, případně více lidí, nebo dokonce způsobil smrt, není jednoduché. Ve viníkovi nehody se po psychické stránce zpravidla mísí protichůdné pocity a myšlenky. Postupně si uvědomuje míru svého zavinění a nastává fáze vyrovnávání se s nastalou situací. Do celé věci vstupuje vyšetřování policie, soudní řízení, případně právní zástupce viníka dopravní nehody, je nutno jednat s pojišťovny. Viníci nehody častokrát naslouchají upozorněním svých právních zástupců, kteří mnohdy naznačují, že kontakt s poškozeným a následné projevení lítosti je sice polehčující okolností, nicméně doznáním viny. Viníci dopravních nehod se tak z důvodu obav z jejich pozdějšího právního sankcionování mohou obávat tohoto zcela přirozeného smířčího aktu. Z výše uvedeného, ale i z dalších důvodů často dochází k neporozumění obou stran a ke spíše bojovnému postoji, který vůči sobě mohou zaujímat. To tvoří komunikační zeď, která brání vzájemnému porozumění, jež by mnohdy bylo žádoucí pro účelné vyřešení situace zúčastněných stran. Viníci dopravních nehod tak často ve vztahu k poškozeným reagují spíše nevšímavým způsobem, což si poškození vykládají jejich nepochopením, arogancí, nelitostí a nezájmem se ke svému činu zodpovědně přihlásit. Tím propadají ještě větší skepsi a pocitům nespravedlnosti, hněvu a bezmocnosti, čímž se vzájemné pochopení a pokus o komunikaci často vytrácí již v samotném prvopočátku. Nutno podotknout, že postoj viníka dopravní nehody je pro přímé poškozené i pozůstalé velmi důležitý, protože i on přispívá k formě dalšího vyrovnávání se s následky nehody (*Prevence úrazů, otrav a násilí* [online]. 2009(2) [cit. 2019-04-23]).

1.1 Dělení potřeb

Všichni lidé mají stejné potřeby, v průběhu života se však mění z hlediska jejich kvantity i kvality. Životní událostí související s dopravní nehodou se mění množství a priority jednotlivých potřeb. Existuje různé dělení potřeb, např. podle obsahu, podle počtu osob, kterých se týkají, podle naléhavosti, způsobu četnosti výskytu, podle času apod. Podle důležitosti pro zachování života však lidské potřeby dělíme na:

- nižší nebo také primární, fyziologické, biologické, které člověka motivují k tomu, aby se staral o své tělo. Při neuspokojování těchto potřeb nemůže člověk dlouho žít.
- vyšší či sekundární, psychologické, kam lze zařadit potřeby uznání, sounáležitosti, seberealizace. Jsou to získané, naučené potřeby, kdy člověk vyžaduje společnost druhých lidí, potřebuje komunikovat, uplatnit se ve společnosti.

Z holistického přístupu se lidské potřeby člení na:

- biologické, neboli vše, co potřebuje k životu tělo, jako je potrava, tekutiny, spánek, dýchání, vylučování apod.;
- psychologické, kam patří potřeba bezpečí, jistoty, touha po důvěře, respektování lidské důstojnosti aj.;
- sociální – člověk potřebuje společnost, osobní kontakt s jinými lidmi, komunikovat verbálně, neverbálně, činy, potřebuje lásku apod.;
- duchovní, kam patří potřeba smyslu života, potřeba odpuštění atd.

Potřeby nevznikají odděleně, ale vzájemně se ovlivňují a jsou výsledkem vzájemného neustálého působení hodnot, racionálního i emočního rozhodování (Příbyl, 2015, s. 31-33).

1.2 Zákonné vymezení oběti

Obětí, z pohledu zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být ublíženo na zdraví trestným činem, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť,

nevyjde-li najevo opak, nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.

1.3 Sociální práce s oběťmi trestných činů

Probační a mediační služby při svých činnostech spolupracují nejen s orgány činnými v trestním řízení a justici, ale také spolupracují a odkazují na pomoc jiných organizací, které napomáhají obětem trestných činů v oblastech sociálního fungování.

Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují obětem v zapsaném rozsahu a za podmínek stanovených zákonem nebo jiným právním předpisem odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Odbornou pomoc poskytují do doby, dokud to vyžaduje její účel (zákon č. 45/2013).

Také Doporučení rady Evropy Rec. 8/2006, týkající se pomoci obětem trestných činů, v článku 13, který se týká zprostředkování mezi spornými stranami, zdůrazňuje ohledy na oběť a její potřeby v procesu trestní spravedlnosti. Doporučení rovněž zdůrazňuje rizika, která zprostředkování setkání může oběti přinést. V dokumentu se uvádí, že tam, kde se zprostředkování mezi spornými stranami předpokládá, by měly státy podporovat zavádění jasných norem k ochraně zájmu obětí. Ty by měly zahrnovat schopnost zúčastněných stran poskytnout svobodný souhlas, dodržovat otázky důvěrnosti, přístup k poradenství, možnost odstoupit z procesu v kterékoli fázi a kompetence zprostředkovatelů mezi spornými stranami.

Využívání poznatků psychologie může pomoci ve všech profesích, tedy i pracovníkům Probační a mediační služby ČR (dále jen PMS), pochopit jednání klienta a dokázat mu pomoci. V dnešní době je celkem běžnou součástí lidského života poradenství. Pro pracovníky PMS může být nápomocné psychologické poradenství, které má různé směry zaměření.

Z hlediska kriminologické kategorizace obětí není rozhodující, zda došlo k násilnému nebo majetkovému trestnému činu, neboť v restorativní perspektivě je

žádoucí hodnotit delikt očima toho, komu byla újma způsobena. Majetková újma může pro jednu oběť představovat pohromu ekonomickou, pro jinou oběť je více psychickým traumatem, a pro další nepředstavuje v žádném ohledu vážný problém.

V první fázi bezprostředně po traumatizující události by se pomoc měla řídit principy krizové intervence. Oběti by měla být zajištěna bezpečnost a pomáhající pracovník by ji měl ujistit o svém zájmu posílit její vliv na vše, co se děje, a zaktivizovat podpůrnou sociální síť, kterou by mohla být rodina, přátelé a kolegové. Později je potřeba vytvořit příležitost pro to, aby oběť mohla událost psychicky zpracovat, včetně ventilace všech emocí. V průběhu vyšetřování a soudního projednání věci může docházet, a také často dochází, k sekundární traumatizaci oběti. Pomáhající sociální pracovník v takových případech může, jako asistent oběti, tomuto v některých případech předejít, nebo alespoň snížit míru této druhotné traumatizace. Jako obecná dlouhodobá strategie pro vyrovnání s traumatem se doporučuje zpracování traumatické události v detailním konzistentním příběhu v bezpečném prostředí terapeutického vztahu (Praško a kol., 2003).

V přípravném řízení, tedy v řízení, ve kterém hraje roli i probační a mediační služba, sociální práce směřuje k tomu, aby se oběť mohla postupně vyrovnat se změnami, které v jejím životě nastaly v důsledku trestného činu, a aby jí v případě potřeby byla nabídnuta pomoc. Ta spočívá v poskytnutí psychologického poradenství, v zajištění medicínské péče, v poskytnutí právního poradenství a někdy i pomoci materiální. Navíc může být nabídnut i osobní doprovod a asistence profesionálů, případně vyškolených laiků, a to zejména blízkých osob z komunity, kde oběť žije. V řízení vykonávacím, v němž již bylo rozsudkem soudu rozhodnuto, zprostředkovává kontakt pachatele s obětí spíše sporadicky (Altmanová, 2011).

Oběti také mohou zpracovávat svá traumata v přímém kontaktu s pachatelem. Takové programy mohou mít stejný, možná i větší terapeutický potenciál než psychoterapie, které se účastní jen klient (oběť) a psychoterapeut. Ve všech případech je cílem terapie integrace traumatické zkušenosti do koherentního životního příběhu oběti. Pachatel, s nímž neměla oběť po činu žádný kontakt, je vnímán jako nesrozumitelný netvor, jeho chování je nepochopitelné, a tudíž je i újma způsobená oběti považována za nesmyslnou a zbytečnou. Pachatel, s nímž oběť komunikuje, nevyhnutelně dostává lidské charakteristiky. V některých případech je možné pachatele pochopit, a někdy je možné mu dokonce odpustit. Pachatel si v kontaktu s obětí snadněji uvědomí povahu své viny a rozsah následků činu. Tento kontakt nemusí být pokaždé osobní, ale může být

zprostředkován pracovníkem probační a mediační služby nebo asistentem oběti (Matoušek a kol., 2013).

Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že pracovníci pracující na případu předpokládají, že oběť už v době přípravného řízení a řízení před soudem všechny potřebné nároky uplatnila a případnou pomoc dostala.

2 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba je relativně mladou institucí. Vznik a rozvoj Probační a mediační služby byly ovlivňovány širšími společensko-politickými souvislostmi vývoje naší země. Významnou úlohu v tomto procesu sehrála tradice sociální práce a pomáhajících profesí (Van Kalmhout a kol., 2003).

Probační a mediační služba (PMS) je organizační složkou České republiky, která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Zřízení, organizaci a činnost PMS upravuje zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Dohled nad její činností provádí Ministerstvo spravedlnosti, přičemž ministr spravedlnosti má jako svůj poradní orgán v této oblasti zřízenou Radu pro probaci a mediaci. Plnění úkolů Probační a mediační služby ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky zajišťují střediska probační a mediační služby, která působí v sídlech okresních soudů. V čele středisek stojí vedoucí a konkrétní úkoly v rámci probace nebo mediace pak provádí buď úředníci, nebo asistenti Probační a mediační služby.

Vývoj trestní politiky v České republice po roce 1989 sehrál významnou úlohu, přičemž byla věnována celkové reformě a humanizaci justice, včetně vězeňského systému, rozšíření škály trestů i opatření a v neposlední řadě i snaze o posílení postavení poškozeného v trestním řízení. Za významnou předzvěst uplatnění probace a mediace můžeme považovat dílčí novely trestněprávních předpisů, jež přinesly řadu nových institutů představujících alternativu trestu odnětí svobody, alternativu k potrestání nebo odklon od klasického trestního řízení. Jejich realizace pak předpokládá využití prvků mediace, probace, nebo obou postupů. Vznik a základní koncepci probace a mediace v naší zemi významně ovlivnilo založení Katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Studenti a přednášející této katedry založili v roce 1994 Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (následně působící pod názvem Sdružení pro probaci a mediaci v justici a od roku 2012 se sdružení transformovalo na neziskovou organizaci pod názvem Rubikon Centrum, z.ú.). Sdružení se stalo významnou platformou k realizaci aktivit a projektů, které přispěly k institucionálnímu zakotvení probace a mediace v naší zemi a významnou měrou ovlivnily jejich stávající podobu. Jedním z dalších mezníků v rozvoji probace bylo vydání Usnesení vlády č. 341 z roku 1994, kterým byla k datu 1.1.1996 na soudech zřízena místa probačních úředníků. Zřízení těchto míst umožnilo

kvalifikovaným sociálním pracovníkům vstoupit do justice. Díky jejich působení pronikaly do praxe mediační a probační postupy. Samotná Probační a mediační služba jako státní instituce s celorepublikovou působností vznikla podle zákona o Probační a mediační službě k 1.1.2001 (Matoušek, Kolářková, Kodymová 2010).

Činnost probační a mediační služby je v České republice součástí systému práce s pachateli a oběťmi trestných činů od roku 2001, kdy nabyl účinnost zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Již z názvu vyplývá, že daná služba působí v rámci probace a dále mediace. Probačí rozumíme výkon dohledu nad pachatelem vykonávajícím náhradní alternativní tresty na svobodě a mediací rozumíme zprostředkování řešení konfliktu mezi pachatelem a obětí (*Sociální práce/Sociálna práca* [online]. 2012(2) [cit. 2019-04-23]).

Činnost Probační a mediační služby vychází z restorativního pojetí spravedlnosti, přičemž slovo restore znamená v anglickém jazyce obnovení nebo uzdravení. Z uvedeného vyplývá, že restorativní proces se zaměřuje na škody a újmy vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení (Matoušek, Kodymová, Kolářková 2010). Jak dále uvádí Zehr (2003): „*Restorativní justice dává přednost procesu založenému na spolupráci a účasti zainteresovaných stran a preferuje výsledky a řešení vycházející ze vzájemné dohody zúčastněných.*“

Probační a mediační služba provádí probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými. Svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů a obnovení respektu. Nedílnou součástí poslání probační a mediační služby je také prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti. Probační a mediační služba nabízí obviněnému i poškozenému služby zaměřené na urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestnou činností.

Mezi hlavní cíle a činnosti probační a mediační služby patří:

Integrace pachatele – probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.

Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření (Matoušek, Kodymová, Koláčková 2010).

2.1 Probace

Probační a mediační služba také zajišťuje výkon dohledu nad pachateli trestné činnosti a během zkušební doby jednak kontroluje vedení řádného života klienta, plnění uložených přiměřených povinností a omezení, ale poskytuje mu také nezbytnou pomoc při řešení otázek, na které klient svými silami nestačí, popř. poskytuje kontakty na organizace, které mohou klientovi pomoci (při hledání bydlení, zaměstnání apod.). Probační úředník motivuje klienta k řešení problémů souvisejících s trestnou činností (včetně náhrady škody a urovnání konfliktů s poškozeným), pomáhá klientovi vytvářet podmínky pro reintegraci do společnosti. Dohled probíhá zejména formou osobních konzultací pracovníka probační a mediační služba s klientem (www.pmscr.cz).

Role probačního pracovníka

„Probace znamená individuální práci s klientem – obviněným, nebo odsouzeným – formou pravidelného osobního kontaktu. Při této činnosti pracovník používá jak prostředky pomoci, tak kontroly. Při prvních konzultacích pracovník s klientem zpracovává probační program čili konkrétní, na kroky členěný plán dohledu, který odráží délku zkušební doby, uložené povinnosti a omezení, které stanovil ve svém rozhodnutí soud (státní zástupce), a upravuje konkrétní formou další podmínky výkonu dohledu – například interval konzultací, průběžné sledování podmínek dohledu, spolupráci klienta s dalšími osobami a subjekty. Při projednání podmínek dohledu je klient seznámen s následky případného neplnění probačního programu.“ (Matoušek a kol., 2010, s. 292-293).

Zadáním a úkolem je tedy pro pracovníky vykonávající dohled být v osobním kontaktu s klientem – pachatelem, zmapovat rizika a potřeby klienta, vytvořit spolu s ním probační plán dohledu, kontrolovat dodržování podmínek uložených soudem, nebo vyplývajících ze zákona, vyhodnocovat a aktualizovat plán dohledu, pravidelně zpracovávat zprávy o průběhu dohledu, přičemž základními pilíři probační práce jsou kontrola a pomoc. V rámci dohledu je na prvním místě kontrola chování pachatele, čímž

je zajišťována ochrana společnosti a širšího sociálního okolí pachatele, a tím jsou snížena rizika opakování trestné činnosti. Je tedy zřejmé, že dohled je především o kontrole, ale v těsném závěsu následuje odborné vedení a pomoc klientovi – pachateli trestného činu, s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život. Klientovi lze pomoci téměř s čímkoli, co napomůže jeho nasměrování k řádnému životu a udržení se v životě bez recidivy. Role pracovníka v dohledu spočívá rovněž ve spolupráci se sociálním okolím pachatele či ve zprostředkování kontaktu klienta s dalšími organizacemi a odborníky. Vyhodnocování rizik, zpracování plánu dohledu a zpráv o průběhu dohledu je spojeno s odpovědností pracovníka vyjádřit kvalifikovaný názor a obhajitelné rozhodnutí (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010).

2.2 Mediace a práce s oběťmi trestných činů

Samotná mediace je v České republice legislativně upravena zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů. Mediace je zákonem definována jako postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody.

V České republice většina zájemců o mediaci založila v r. 2000 ASOCIACI MEDIÁTORŮ ČR, z.s. Jejím cílem je udržovat mediaci na vysoké profesionální úrovni, dodržovat profesní standardy a etický kodex mediátora, šířit o mediaci povědomí a vzdělávat zájemce o mediační dovednosti v rámci vzdělávacích standardů, které zaručují profesionalitu. Nutno také podotknout, že mediace je prováděna nejen u obětí trestných činů, ale můžeme ji rozdělit do několika sekcí, a to **rodinná mediace**, která řeší rozvodové a porozvodové situace, péči o děti, majetkové vztahy v rodině, otázky vícegeneračního soužití a majetkové a dědické spory v rámci rodiny, **komunitní a občansko-právní mediace** se zabývá problematikou občanského soužití, sousedskými spory, vztahy mezi občanem a institucemi a občany navzájem, **mediace v podnicích a institucích** řeší otázky pracovních vztahů, mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, jakož i zaměstnanci navzájem, **interetnická mediace** se zabývá spory a nedorozuměními, které vyplývají z nesprávné komunikace a nepřesného pochopení stran pocházejících z různých kultur, menšin či etnik, a **mediace trestně-právní** zprostředkovává mimosoudní dohody mezi obviněným (příp. odsouzeným) a poškozeným, nebo více stranami v trestně

právním kontextu (stránky Asociace mediátorů ČR [online], [cit-2019-05-04] dostupné z: <https://www.amcr.cz/>).

Možnost mimosoudního řešení konfliktu – mediace, má široké uplatnění v trestní justici a je jedním z nástrojů řešení trestného činu a jeho následků mezi pachatelem a poškozeným. Mediace poskytovaná Probační a mediační službou je bezplatná a založená na souhlasu obou stran. Mediaci vede odborník na řešení konfliktů – mediátor, který jednání řídí, zachovává vstřícný a vyvážený přístup k oběma stranám a napomáhá jim nalézt řešení nejen v oblasti náhrady škody, ale i vysvětlení, proč k trestnému činu došlo. Poškozenému mediace nabízí možnost pochopení situace, okolností a zvyšuje pravděpodobnost rychlé náhrady škody. Obviněnému umožňuje vyjádření omluvy poškozenému, vysvětlení svého jednání a odčinění důsledků spáchaného trestného činu. Mediace je provázaná s trestním řízením a její výsledky jsou v něm také zohledněny (stránky probační a mediační služby ČR [online], [cit-2019-04-23] dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>).

Spolupráce s poškozeným, tedy s tím, komu byla trestným činem způsobena škoda (majetková, morální újma nebo ublíženo na zdraví), je nedílnou součástí činnosti Probační a mediační služby, která usiluje nejen o reintegraci pachatele, ochranu společnosti, ale v rámci restorativního (na nápravu vztahů zaměřeného) přístupu i o zapojení poškozeného. Činnost Probační a mediační služby v rámci zajištění výkonu alternativních trestů zahrnuje i oblast náhrady škody a poskytování důležitých informací pro poškozené v přípravném řízení, tedy ještě před rozhodnutím soudu v trestní věci. Pomáhá poškozeným nejen odbornou radou, jak se domoci náhrady škody, ale zejména nabídkou mediace, mimosoudního jednání s pachatelem za účasti prostředníka, jejímž cílem je nejen hmotná náhrada újmy, ale také náprava vztahů a získání morální satisfakce. Výše uvedené služby poskytuje Probační a mediační služba klientům v trestním řízení zdarma. Obrátit se na ni mohou nejen obvinění, ale také poškození trestnou činností (stránky probační a mediační služby ČR [online], [cit-2019-04-23] dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>).

Mediační proces poskytovaný Probační a mediační službou výrazně humanizuje justiční systém, kdy mediátor usnadňuje a usměrňuje dialog mezi obětí a obviněným, případně i mezi nimi a jejich blízkým sociálním okolím. Současně jim dává prostor mluvit o svých pocitech formou, kterou nelze uskutečnit v rámci průběhu standardního řízení (Sotolář, Půry, Šámal, 2000).

Mediace může v trestněprávním kontextu vyústit v **podmíněné zastavení trestního stíhání** (§ 307-308 trestního řádu). Pachatel se musí k činu doznat, nahradit škodu, popřípadě uzavřít dohodu s poškozeným, nebo učinit jiná potřebná opatření k její náhradě. Přihlíží se také k osobě pachatele, jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu.

Institut narovnání (§309-314 trestního řádu) je využíván výjimečně. Pachatel musí prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Musí uhradit poškozenému škodu a učinit jiné potřebné úkony k její úhradě, či jinak odčinit tuto újmu. Obviněný musí složit na účet soudu, či státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi, či k obecně prospěšným účelům.

Uskutečnění mediace není vázáno na využití odklonů v trestním řízení a pachateli může být uložen **alternativní trest** (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010).

Sociální práce v Probační a mediační službě

Pro představení samotné sociální práce v Probační a mediační službě a pochopení provázanosti sociální práce se zvolenou cílovou skupinou výzkumu je nutno nejdříve zmínit v jednotlivých podkapitolách, co rozumíme pod samotným pojmem sociální práce, jaké jsou při ní využívány metody a techniky sociální práce, a jaké jsou její cíle.

Sociální práce

Poslání a cíle sociální práce se liší v různých dobách a v závislosti na teoretickém, společenském a kulturním kontextu. Jedna z původních definic uvádí, že sociální práce je prostě to, co dělají sociální pracovníci. Henvey a Philpot (1996) tuto definici aktualizovali a tvrdí, že „*sociální práce je často to, co jiní, jako jsou zdravotní sestry, lékaři a policie atd., nedělají*“ (Matoušek, 2012).

Autoři Webb a Wistow (1987) vymezují základní cíle sociální práce jako sociální kontrolu, podporu změny individua, sociálních vztahů a sociálního prostředí, a sociální zachování, to je pomoc při zachování akceptovatelného způsobu života těch, kteří toho nejsou schopni vlastními silami.

V současné době se vymezení cíle sociální práce opírá o koncept sociálního fungování, přičemž Sheafor, Horejsi a Horejsi (2000) považují za cíl sociální práce „*pomáhat jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat sociální fungování a změnit sociální podmínky tak, aby chránily tyto jednotlivce a systémy před potížemi ve fungování.*“

Jinou definicí, vycházející z konceptu sociálního fungování popisuje Navrátil (2000), který uvádí, že „*Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta*

v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.“

2.3 Metody sociální práce v Probační a mediační službě

Během mediace vystupuje pracovník Probační a mediační služby jako zprostředkovatel setkání zúčastněných dvou stran. Mimo jiné využívá individuální metody práce s klientem a působí jako koordinátor zúčastněných osob při řešení případu. Nástroje, se kterými pracuje zaměstnanec probační a mediační služby, můžeme podle Brucknerové (2007, s. 61) rozdělit na aktivní a pasivní. Mezníkem, který toto stanovuje, je zapojení klienta do procesu. Za hlavní aktivní nástroj se považuje profesionální rozhovor s klientem. K aktivním nástrojům nepochybně patří i osobní kontakt s klientem a vzájemná komunikace. Zatímco pasivní nástroje jsou spíše jednostrannou aktivitou pracovníka Probační a mediační služby. Přesto o nich klient musí být poučen a vědět, že je může použít on sám, nebo pracovník Probační a mediační služby, ale ne bez souhlasu klienta. Názorným příkladem pasivního nástroje je dotaz na rejstřík trestů klienta nebo vyžádání si jakékoliv osobní informace o klientovi.

Probační a mediační služba dále vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život. Probační a mediační činnost spočívá zejména v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí, ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy, či tresty nespojené s odnětím svobody, ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem, ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen,

ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření, ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Probační a mediační služba současně pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem (zák. č. 257/2000 Sb.).

Při probační a mediační činnosti pracovníci Probační a mediační služby využívají zejména individuální metody práce s klientem, tj. s obviněným, potažmo obžalovaným a odsouzeným a také s poškozeným. V rámci mediace ale rovněž vystupují jako zprostředkovatelé setkání dvou stran – obviněného a poškozeného, popřípadě mediaci vedou i za přítomnosti dalších osob (například rodičů mladistvého, obhájce, zmocněnce, jiné blízké osoby strany). Při své činnosti pracovníci Probační a mediační služby působí jako koordinátoři práce s klientem (manažeři případu). Koordinují vstup dalších participujících osob a subjektů, jež se podílejí na řešení daného případu (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010).

2.4 Techniky sociální práce v probační a mediační službě

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že probační a mediační služba v rámci svých činností využívá hned několik technik sociální práce, jako je například rozhovor, který v praxi sociálního pracovníka patří ke klíčové kompetenci. Tato kompetence zahrnuje nejrůznější dovednosti, které by měl každý sociální pracovník standardně zvládat. Mezi ně patří dovednost strukturovat rozhovor, aby pracovník spolu s klientem dokázal posoudit klientovu životní situaci a poté dosáhnout cílů intervence. Důležitá je schopnost při rozhovoru pracovníka s klientem udržovat zdvořilý lidský vztah (Bayne, Nicolson a Owen, 2006).

Mediace je postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody (zák. č. 202/2012Sb.).

V rámci probace a práce s podezřelými či odsouzenými je pak využíván úkolově orientovaný přístup, který Reid (1992) vymezuje jako poradenský postup ve zkrácené verzi takto: „*Uznat problém, identifikovat ho, identifikovat úkoly, které musí být podniknuty k odstranění problému a implementovat tyto kroky nebo způsob řešení do klientova každodenního života.*“ Celý poradenský proces můžeme rozdělit do třech fází, a to fázi počáteční, střední a ukončovací (terminální).

U mnoha případů je aplikován individuální model práce s jednotlivcem, který je dle Havránkové (2003a) definován jako čtyř složkový model:

1. Sociální studie – je etapou přezkoumávání, ale i důležitých rozhodnutí, např. zda vstoupit do procesu terapie, nebo ne. Klient předkládá problém. Klíčová je motivace ke změně. Častým problémem klienta je pasivní očekávání pomoci zvonku. Hlavní úlohou této fáze je klienta angažovat, dosáhnout toho, aby participoval na řešení svého problému. Proto pracovník musí klientovi objasnit, v čem je změna, na které se bude sám klient podílet, cennější.

2. Vyšetření – je to dynamický a stále se měnící proces. Jde o přesné vymezení problému a stanovení pracovní hypotézy, která by měla být pouze vodítkem pro potřebnou intervenci, ne prostředkem kategorizace či nálepkování. Pracovní hypotéza se mění s měnící se životní situací klienta. Upřesňují se cíle, které odpovídají klientovým potřebám, ale též reagují na dostupnost služeb.

3. Intervence – začíná už prvním kontaktem. Spočívá v rozhovorech, v uklidňování hladiny emocí ve vztahu, který je zásadním léčebným prostředkem. Cíle intervence určují klient a pracovník společně.

4. Ukončení – je závěrečnou fází případové práce. Mělo by být předem domluvené, za jakých okolností proces poskytování profesionální pomoci skončí. Ukončení by mělo nastat, když se klient může ohlédnout s uspokojením za tím, co bylo uděláno, a když pracovník vidí jeho schopnost poradit si v různých situacích.

Shrnutím uvedené kapitoly lze konstatovat, že v rámci probační a mediační služby jsou plně využívány metody i techniky, které přispívají k sociálnímu fungování klientů a napomáhají změně sociálních podmínek tak, aby ochraňovaly jednotlivce i systémy ve fungování.

3 Výzkumné šetření

Výzkumná část mé bakalářské práce je zaměřena na význam Probační a mediační služby pro účastníky dopravních nehod. Uvedenou oblast jsem si zvolil z několika důvodů. Prvním důvodem bylo, že problematice dopravních nehod se věnuji v zaměstnání již 25 let a denně se s těmito účastníky setkávám a pracuji s nimi. Dalším důvodem byl fakt, že při výkonu školní odborné praxi na Probační a mediační službě ČR v Olomouci jsem se seznámil podrobněji s oblastí sociální práce vykonávané touto institucí a výzkum vnímám jako přínosný jak pro samotnou instituci Probační a mediační služby ČR, ale také pro ostatní instituce, které řeší následky dopravních nehod. Vedením Probační a mediační služby mi byl výzkum povolen, a navíc zde podobné výzkumy vnímají jako přínos a možnost dalšího využití.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, zda přispívá k dosažení náhrady újmy využití Probační a mediační služby, při domáhání se oprávněných zájmů a nároků, které vzniknou obětem trestné činnosti v dopravě.

3.2 Metoda výzkumu

Jako základní výzkumnou strategií pro splnění cílů mé bakalářské práce byla zvolena metoda kvantitativního šetření. Uvedená metoda kvantitativního šetření se jevila jako nejlepší pro typ prováděného výzkumu, neboť mi umožnila oslovit dostatečný počet respondentů a umožnila mi provedení sběru potřebných dat. Na základě těchto dat pak mohly být zodpovězeny výzkumné otázky a potvrzeny, či vyvráceny stanovené hypotézy.

Kvantitativní výzkum je spojen s obecnou představou sociologického výzkumu a je realizovatelný, pokud jsou jevy v určitém směru jednoduché a poznané. Mají tedy jednoznačný význam, nejsou skryty smyslovému podání a je možno je získat pomocí nástrojů k zajištění hromadných dat. Jsou to jevy jako například frekvence, zastoupení nebo výskyt a jsou zpravidla přesné, strukturované a měřitelné. (Surynek a kol., 2001, s. 25-26)

Předpokladem kvantitativního šetření je výzkum vztahů mezi proměnnými. Skutečná realita se zde zachycuje pomocí stanovených proměnných a její hodnoty jsou zjišťovány pomocí měření. Základním cílem výzkumníka je zjistit rozložení proměnných, jaké jsou mezi nimi vzájemné vztahy, a následně zjistit, proč je tomu právě tak (Punch, 2008, s. 12).

Kvantitativní výzkum byl použit pro jeho výhody, jako je možnost ověřování teorií a výběru vzorku. Kvantitativní výzkum je snadný, sběr dat je rychlý a zároveň může být zkoumaný i velký vzorek respondentů. Výsledky je možné měřit a jde o výsledky objektivní, které je možné zobecnit (Průcha 2014, s. 107).

V rámci tohoto výzkumného šetření byly využity principy kvantitativního přístupu, nicméně díky malému výzkumnému vzorku a využití výzkumné technice nelze hovořit o realizaci kvantitativního výzkumu. Přesto však mohou dle mého názoru analyzovaná data přinést některá podnětná zjištění.

3.3 Etické aspekty výzkumu

Etické aspekty jsou oporou nejen v samotné sociální práci, ale i v společenskovědním výzkumu. Při použití jakékoliv metody výzkumu není rozhodující, zda je použita kvalitativní či kvantitativní metoda, je nutné přihlížet na etické aspekty výzkumu. Při výzkumné práci jsou etické otázky velmi důležité, přičemž existují standardy a vymezující etické zásady, které můžeme ve výzkumu uplatnit (Hendl 2016, s. 157).

K nejvýznamnějším etickým zásadám výzkumné práce patří:

Dobrovolnost – nikdo nesmí být nucen k výzkumu a zkoumaná osoba má právo kdykoli vystoupit, aniž by jí za to hrozily nějaké následky.

Informovanost – výzkumník musí zkoumanou osobu informovat o výzkumu v přiměřeném rozsahu, a to způsobem, kterému osoba porozumí. Dále musí výzkumník osobu informovat o její úloze ve výzkumu, a tom jak bude s výsledky naloženo.

Důvěrnost – osobní údaje jsou důvěrné a nesmí být zveřejněny, za osobní údaj se nepovažuje nejen jméno, příjmení a datum narození, ale i například název organizace. Při každém výzkumu musí být **dodržována lidská práva** a musí probíhat tak, aby u zkoumané osoby nedošlo k fyzickému či psychickému traumatu (Hendl, 2016, s. 155-156).

3.4 Formulované výzkumné otázky a hypotézy

Kvantitativní výzkum je vlastně testování hypotéz. K uskutečnění se používá deduktivní metoda, která vychází z obecně formulovaného problému či teorie. A tento problém je ukotven pomocí stanovení hypotéz. Hypotézy se tak stávají pomocným nástrojem pro hledání souvislostí mezi jednotlivými proměnnými. Definice hypotézy je podle Babbie (1979) „*Hypotéza je očekávání o charakteru věci, vyvozené z teorie.*“ (Disman 2002:75-78).

Vzhledem ke zvolenému cíli práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka:

Hlavní výzkumná otázka (HVO): Přispívá využití Probační a mediační služby k naplnění oprávněných zájmů a nároků, které jim vzniknou jako obětem trestné činnosti v dopravě?

Z této hlavní výzkumné otázky vplynuly dílčí výzkumné otázky, na jejichž základě byla dále zpracovávaná získaná data porovnávána s hypotézami:

Dílčí výzkumná otázka (DVO):

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Došlo při dopravní nehodě k narušení životní situace v rovině biologické, sociální, psychologické či spirituální?

Dílčí výzkumná otázka č. 2: Došlo při řešení vzniklých následků a narušení životní situace účastníků dopravní nehody k využití služeb Probační a mediační služby?

Dílčí výzkumná otázka č. 3: Která instituce řešila oprávněné nároky a životní situaci účastníků výzkumu vzniklé v souvislosti s dopravní nehodou?

Dílčí výzkumná otázka č. 4: Dali by účastníci výzkumu přednost mimosoudnímu řešení při nahrazení újmy vzniklé v přímé souvislosti s dopravní nehodou?

Dílčí výzkumná otázka č. 5: Byla konečným rozhodnutím ve věci případu dopravní nehody vyřešena veškerá újma, kterou účastníci výzkumu při dopravní nehodě utrpěli nebo způsobili?

Dílčí výzkumná otázka č. 6: Jak jsou následky dopravní nehody vnímány jejími aktéry?

Na základě zvoleného cíle práce, tématu a výzkumných otázek byly stanoveny následující hypotézy (H1 a H2 jsou hypotézy existenční):

Hypotéza č. 1: Následky dopravní nehody jsou jejími aktéry vnímány především jako hmotné majetkové ztráty.

Hypotéza č. 2: Osoby zúčastněné na dopravní nehodě využívají služeb Probační a mediační služby pouze v malém počtu případů.

OPERACIONALIZACE: Malým počte rozumíme méně než 30%.

Hypotéza č. 3: Čím vyšší dosažené vzdělání u osob, které měly účast na dopravní nehodě, tím vyšší pravděpodobnost využití služeb Probační a mediační služby.

Hypotéza č. 4: Většina osob, které se přímo účastnily dopravní nehody se závažnými následky ovlivňující přímo životní situaci, by dala přednost mimosoudnímu (alternativnímu) řešení události.

Hypotéza č. 5: Účastníci dopravní nehody využívající při řešení vzniklých následků služeb Probační a mediační služby, jsou ve větší míře přesvědčeni o tom, že došlo k naplnění a nahrazení všech jejich oprávněných nároků než účastníci dopravních nehod, kteří této služby nevyužili.

OPERACIONALIZACE:

Hypotéza se potvrdí, pokud bude u respondentů, kteří využili služeb Probační a mediační služby v roli oběti větší poměr kladných odpovědí v otázce č. 12, než u těch, kteří nevyužili.

3.5 Výzkumný soubor

Popis výzkumného vzorku je jedna z nejdůležitějších kapitol výzkumné části celé práce. Vzorek respondentů je skupina osob se společnými znaky, které chceme ve svém výzkumu oslovit nebo zkoumat (Disman, 2002 s. 93).

Výzkumný soubor je tvořen osobami, které měly účast na dopravní nehodě, při níž došlo k úmrtí osoby, újmě na zdraví, nebo jim vznikla hmotná škoda, ať ztrátou výdělku, či zaměstnání, nebo poškozením movitých věcí v přímé souvislosti s dopravní nehodou. Osoby jsou nebo byly účastníky přípravného řízení trestního v rámci vyšetřování silničních dopravních nehod Policií České republiky a dále osoby, které využily služeb Probační a mediační služby ČR, kontaktní pracoviště Olomouc, jako účastníci mediace. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 28 respondentů z toho 18 mužů (64,3%) a 10 žen (35,7%).

3.6 Technika sběru dat

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil jako výzkumný nástroj dotazníkové šetření. Dotazník jsem zvolil proto, že jsem chtěl oslovit co největší okruh respondentů a mohl jsem využít uzavřených, polo uzavřených a otevřených otázek.

Dotazníkové šetření je technika poskytující vysoce standardizovaná data, zachycuje lidské mínění, názory, domněnky, postoje, znalosti a vzpomínky. Výhodou dotazníkového šetření je možnost poskytnout data z velkých souborů, které mohou být rozsáhlé, ale i zároveň relativně jednoduché (Průcha, Sedláková 2014, s. 158).

Dotazníkové šetření bylo provedeno v rámci Olomouckého kraje se souhlasem vedení Probační a mediační služby ČR – pobočka Olomouc, a Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje, Územní odbor Olomouc, v rámci Dopravního inspektorátu a Skupiny kriminální policie a vyšetřování Olomouc. Dotazníkové šetření probíhalo v období od 1.1.2020 do 30.9.2020. Použitý dotazník lze považovat za dotazník vlastní konstrukce, použité otázky byly vystavěny na základě studované literatury. Dotazník se skládá ze 13 otázek. Otázky č. 1-3 se týkaly pohlaví, věku a vzdělání respondentů. Otázka č. 4 se věnuje rodinnému stavu a otázka č. 5 se věnuje druhu zaměstnání. Následující otázka č. 6 až 7 se týkala dotazu na účast při dopravní nehodě a v jaké oblasti došlo k narušení životní situace účastníka výzkumu. Otázka č. 8 byla zaměřena na skutečnost, zdali při řešení události využily služeb Probační a mediační služby. Otázka č. 9 se zabývá dotazem na skutečnost, která z institucí se zabývala oprávněnými nároky a celkovou životní situací účastníka výzkumu v přímé souvislosti s dopravní nehodou. Otázka č. 10 směřuje na dotaz, v jakém postavení se nacházel účastník výzkumu při řešení následků dopravní nehody. Otázka č. 11 směřuje ke zjištění, zdali by účastník výzkumu dal přednost využití mimosoudního řešení za předpokladu náhrady vzniklé újmy. Otázka č. 12 se zabývá zjištěním, zdali účastníkovi výzkumu byla konečným rozhodnutím nahrazena vzniklá újma, kterou při dopravní nehodě utrpěl.

Dotazník je součástí bakalářské práce, jako příloha č. 1.

Dotazníky byly rozdány osobám, které měly účast na dopravní nehodě a kterým v přímé souvislosti s dopravní nehodou vznikla újma na zdraví, či majetková, která ovlivnila jejich životní situaci v oblasti biologické, sociální, psychologické či spirituální. Účastníci výzkumu byli vybráni z osob, které se v rámci přípravného trestního řízení účastnily vyšetřování dopravních nehod, a dále z osob, které využily služeb Probační

a mediační služby ČR – pobočka Olomouc. V rámci dotazníkového šetření bylo na Policii ČR, Dopravním inspektorátu a Skupině kriminální policie a vyšetřování a Probační a mediační službě ČR – pobočka Olomouc, dáno do oběhu 40 dotazníků (100%), přičemž vyplněných a použitelných se vrátilo 28 (70%). Data získaná z dotazníkového šetření byla zpracována ručně a následně vyhodnocena pomocí programu Microsoft Office Plus 2016.

4 Prezentace výsledků

Kapitola prezentace výsledků se věnuje vyhodnocení dotazníkového šetření. Ke každé z položek v dotazníku je nejprve uvedena otázka, která byla položena v dotazníku, následuje hodnocení pomocí grafu, které je doplněno slovním hodnocením.

Otázka č. 1: Uveďte, zda jste muž nebo žena.



Výšečový graf č. 1: Pohlaví účastníků výzkumu

Z grafu č. 1 vyplývá, že u pohlaví účastníků výzkumu (osoby, kterým v přímé souvislosti s dopravní nehodou vznikla újma na zdraví, či majetková, a která ovlivnila jejich životní situaci v oblasti biologické, sociální, psychologické či spirituální) převažuje mužská část, což však lze logicky odůvodnit i větším počtem dopravních nehod zaviněnou mužskou populací. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 18 mužů (64,3%) a 10 žen (35,7%).

Otázka č. 2 – Uved'te, jaká je Vaše věková skupina.



Výšečový graf č. 2: Věkové rozložení účastníků výzkumu

Z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že nejvíce je zastoupena skupina ve věku 36 až 45 roků (50%), která je zastoupena z celkového počtu 14 respondenty, z toho 6 ženami a 8 muži. Druhou největší skupinou je věkové rozpětí od 26-35roků (29 %), a je zastoupena 8 účastníky výzkumu, z toho 2 ženami a 6 muži. Třetí skupinou je věkové rozložení od 46 roků a více (14%) zastoupená 4 účastníky výzkumu, z toho 2 ženami a 2 muži. Čtvrtá skupina ve věkovém rozložení 19-25 roků (7%) zastoupená 2 účastníky výzkumu, a to 2 muži. Věková skupina 15-18 roků, která je v minimální míře držiteli řidičského oprávnění, nebyla obsazena žádným účastníkem výzkumu.

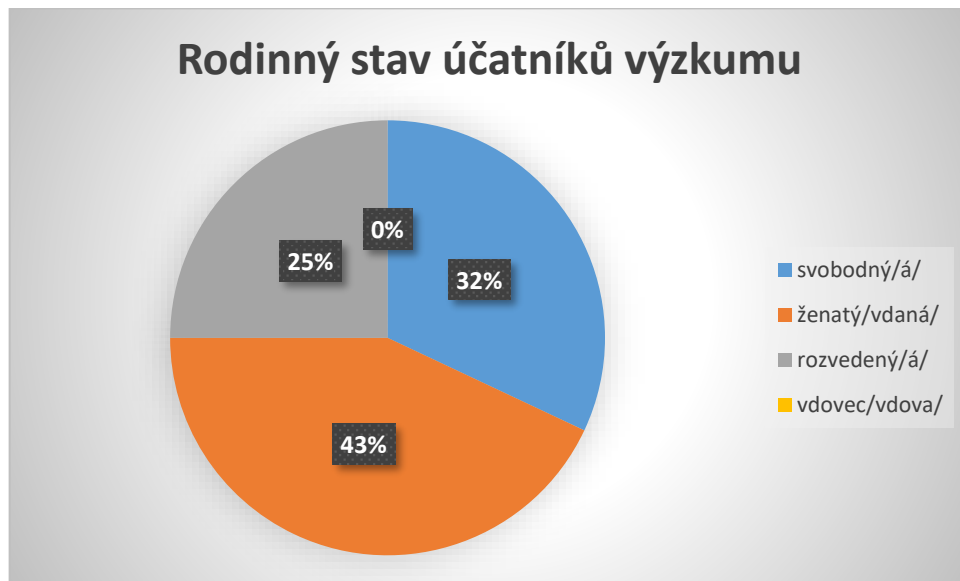
Otázka č. 3 – Uved'te, jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání



Výšečový graf č. 3: Nejvyšší dosažené vzdělání účastníků výzkumu

Graf č. 3 znázorňuje nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Největší zastoupení má skupina účastníků výzkumu, která dosáhla úplného středního všeobecného, nebo odborného vzdělání s maturitou (64%) s 18 účastníky výzkumu, z toho 8 žen a 10 mužů. Druhá nejpočetnější skupina jsou osoby se středním odborným vzděláním s výučním listem, kterou tvoří 5 účastníků výzkumu (18%), z toho 1 žena a 4 muži. Další skupinu s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním tvoří 4 účastníci výzkumu (14%), z toho 3 muži a 1 žena. Početně nejméně zastoupenou skupinou je skupina se základním vzděláním, kterou tvoří 1 účastník výzkumu (4%), a to muž.

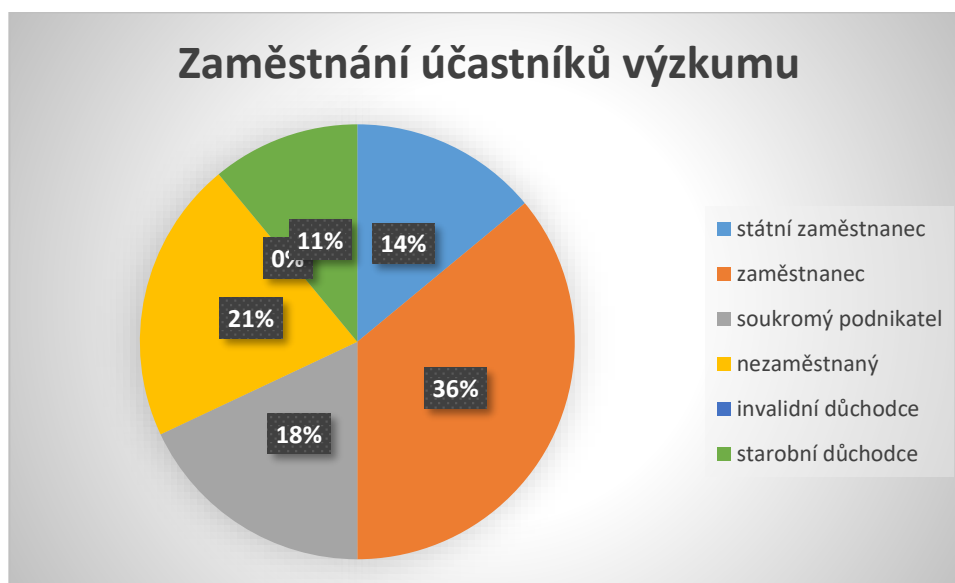
Otázka č. 4 – Jaký je Váš rodinný stav?



Výšečový graf č. 4: Rodinný stav účastníků výzkumu.

Graf č. 4 znázorňuje rodinný stav účastníků výzkumu. Největší kategorií respondentů je skupina ženatý/vdaná (43 %) s 12 účastníky výzkumu, z toho 2 ženami a 10 muži. Druhou nejpočetnější skupinou je rozvedený/rozvedená se 7 účastníky výzkumu (25%), z toho 4 ženy a 3 muži. Skupina vdovec/ vdova nebyla v rámci výzkumu zastoupena žádným účastníkem.

Otázka č. 5 – Jaké je Vaše zaměstnání?



Výšečový graf č. 5: Druh zaměstnání účastníků výzkumu

Graf č. 5 ukazuje druh zaměstnání účastníků výzkumu. Z výsledku vyplývá, že nejpočetnější skupinou účastníků jsou zaměstnanci v počtu 10 účastníků (36%), z toho 4 muži a 6 žen. Druhou nejpočetnější skupinou jsou osoby, které uvedly, že jsou bez pracovního poměru, a to 6 účastníků výzkumu (21%), z toho všichni muži. Skupina soukromých podnikatelů je složena z 5 účastníků výzkumu (18%), z toho 3 muži a 2 ženy. Skupinu státních zaměstnanců zastupují 4 účastníci výzkumu (14%), z toho 3 muži a 1 žena. Skupina starobních důchodců je zastoupena 3 účastníky výzkumu (11%), z toho 2 muži a 1 ženou. Skupina invalidních důchodců nebyla zastoupena žádným účastníkem výzkumu.

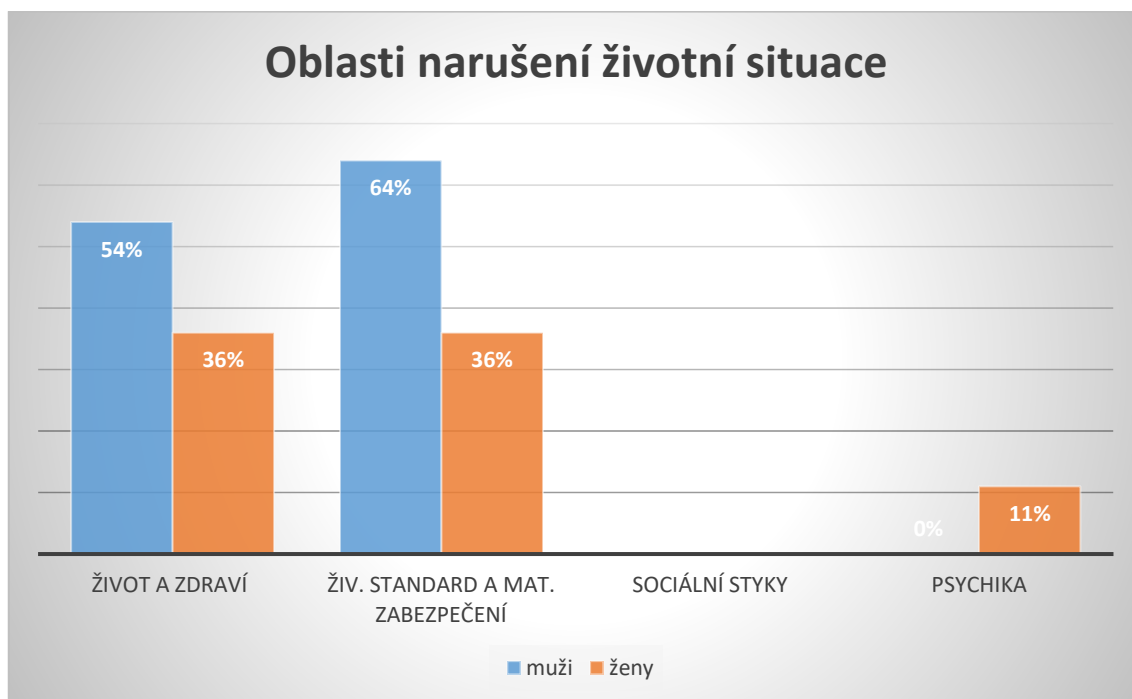
Otázka č.6 – Uveďte, zdali jste byl účastníkem dopravní nehody, při které došlo ke zranění osob, nebo značné škodě na majetku.



Výšečový graf č. 6: Účast účastníků výzkumu na dopravní nehodě se zraněním osob, nebo značnou škodou na majetku.

Tento graf ukazuje počet účastníků výzkumu, kteří měli účast na dopravní nehodě se zraněním osob, nebo značnou škodou na majetku. Z dotazníku vyplývá, že všichni účastníci výzkumu měli účast na dopravní nehodě se zraněním osob nebo značnou škodu na majetku, přičemž tato skupina je zastoupena 28 účastníky výzkumu (100%) z toho 18 mužů a 10 žen. Tento graf zahrnuje 100% účastníků, neboť to tvořilo výběrovou podmínku pro výzkumný vzorek.

Otázka č. 7 – Uved'te, zdali došlo při uvedené události k narušení Vaší životní situace v některé z následujících oblastí (možné vyznačit více oblastí):



Skupinový sloupcový graf č. 7: Oblasti narušení životní situace účastníků výzkumu jako následek dopravní nehody

Graf č. 7 ukazuje oblasti narušení životní situace účastníků výzkumu následkem dopravní nehody, kde měli účastníci výzkumu možnost výběru z více oblastí. Z celkového počtu 25 účastníků výzkumu (90%), z toho 15 mužů a 10 žen, uvedlo, že utrpělo újmu na životě a zdraví. V oblasti narušení životního standardu a materiálního zabezpečení utrpělo újmu všech 28 účastníků výzkumu (100%), z toho 18 mužů a 10 žen. Překvapivým výsledkem pro mne bylo, že oblast sociálních styků nepovažoval žádný účastník výzkumu za narušenou. Narušení v oblasti psychiky považovali 3 účastníci výzkumu (11%), a to 3 ženy, přičemž žádný z mužů nepovažoval oblast psychiky za narušenou.

Otázka č. 8 – Využil jste při řešení následků dopravní nehody služeb Probační a mediační služby?



Výšečový graf č. 8: Využití probační a mediační služby účastníky výzkumu při řešení následků dopravní nehody.

Graf č. 8 znázorňuje, kolik účastníků výzkumu při řešení následků dopravní nehody využilo služeb Probační a mediační služby. Z dotazníkového šetření vyplývá, že služeb Probační a mediační služby využilo pouze 8 účastníků výzkumu (29%), z toho 5 mužů a 3 ženy. Služeb Probační a mediační služby ČR při řešení následků dopravní nehody, nevyužilo 20 účastníků výzkumu (71%), z toho 13 mužů a 7 žen.

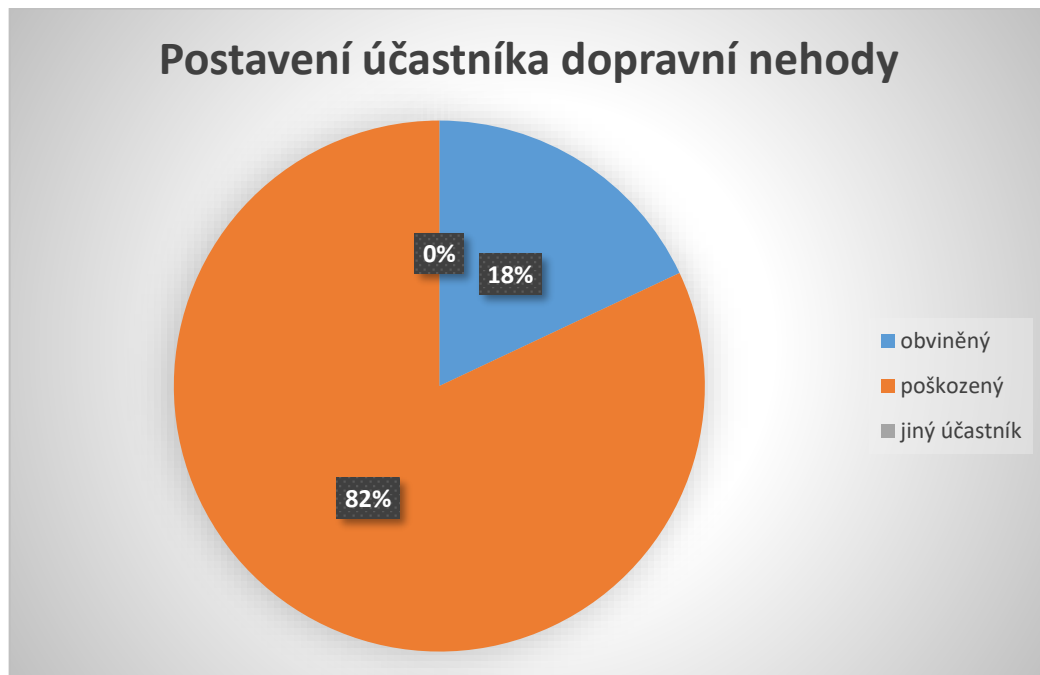
Otázka č. 9 - Která z institucí se zabývala Vašimi oprávněnými nároky a celkovou životní situací vzniklou následkem dopravní nehody.



Výšečový graf č. 9: Instituce zabývající se oprávněnými nároky účastníků dopravní nehody

Graf č. 9 znázorňuje podíl institucí, které se zabývaly oprávněnými nároky a celkovou životní situací vzniklou následkem dopravní nehody. Největší podíl z pohledu účastníků výzkumu měly při řešení nároků a celkovou životní situací vzniklou následkem dopravní nehody pojišťovny, které označilo 10 účastníků výzkumu (36%), z toho 7 mužů a 3 ženy. Druhá nejpočetnější skupina účastníků výzkumu označila Probační a mediační službu ČR, a to 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 mužů a 3 ženy. Další skupina označila Policii ČR, a to 7 účastníků výzkumu (25%), z toho 4 muži a 3 ženy. Nejmenší skupina označila soud, a to 3 účastníci výzkumu (11%), z toho 2 muži a 1 žena.

Otázka č. 10 – Při řešení dopravní nehody jste byl veden jako:



Výšečový graf č. 10: Postavení účastníka výzkumu při dopravní nehodě

Graf č. 10 ukazuje, v jakém postavení se nacházel účastník výzkumu při řešení oprávněných nároků spojených s důsledky a následky dopravní nehody. Nejpočetnější skupina 23 účastníků výzkumu (82%), z toho 13 mužů a 10 žen, byla vedena v postavení poškozeného. Druhá skupina 5 účastníků výzkumu (18%), z toho 5 mužů, se nacházela v postavení obviněného. Žádný z účastníků se nenacházel v postavení jiného účastníka, což by mohl být například svědek, znalec atd.

Otázka č. 11 – Dal/a bych přednost mimosoudnímu řešení případu za předpokladu nahrazení vzniklé újmy?



Výšečový graf č. 11: Možnost mimosoudního řešení případu účastníků výzkumu

Graf č. 11 zobrazuje možnost mimosoudního řešení případu účastníků výzkumu, za předpokladu nahrazení vzniklé újmy. Největší skupina 19 účastníků výzkumu (68%), z toho 13 mužů a 6 žen, by dala přednost mimosoudnímu řešení případu. Jedna účastnice výzkumu (4%) by nesouhlasila s mimosoudním řešením. Skupina 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 muži a 3 ženy, uvedla, že neví, zdali by souhlasili s mimosoudním řešením případu, ze předpokladu, že by jim byla vzniklá újma nahrazena.

Otázka č. 12 – Byla konečným rozhodnutím Vašeho případu nahrazena veškerá újma, kterou jste při dopravní nehodě utrpěli?



Výšečový graf č. 12: Náhrady újmy účastníků výzkumu, po konečném rozhodnutí v případě dopravní nehody.

Graf č. 12 znázorňuje skutečnost, jak vnímají účastníci výzkumu náhradu vzniklé újmy při dopravní nehodě po uzavření případu a konečném rozhodnutí ve věci. Negativním výsledkem je, že pouze 4 účastníci výzkumu (14%), z toho 1 muž a 3 ženy, považují vzniklou újmu za nahrazenou. Skupina 3 účastníků (11%), z toho 1 muž a 2 ženy, uvádí, že jim vzniklá újma nebyla nahrazena. Největší skupina účastníků výzkumu v počtu 21 (75%), z toho 16 mužů a 5 žen, považuje náhradu vzniklé škody pouze za částecnou.

5 Shrnutí výsledků

V této části bakalářské práce se budu věnovat zjištěným výsledkům z dotazníkového šetření účastníků dopravních nehod, při kterých došlo k závažným následkům na životě, zdraví, či majetku, ovlivňujících jejich životní situaci, které byly v době provádění výzkumu evidovány na Policii ČR, Dopravním inspektorátu Olomouc, Skupině kriminální policie a vyšetřování Olomouc a Probační a mediační službě ČR, kontaktní středisko Olomouc. V první části budou zodpovězeny dílčí výzkumné otázky s hlavní výzkumnou otázkou. Po zodpovězení výzkumných otázek se budu věnovat hypotézám.

5.1 Výzkumné otázky

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Došlo při dopravní nehodě k narušení životní situace v rovině biologické, sociální, psychologické či spirituální?

K této výzkumné otázce se vztahuje otázka č. 7 znázorňující, která z oblastí životní situace účastníků výzkumu byla následky dopravní nehody narušena. Z celkového počtu 25 účastníků výzkumu (90%), z toho 15 mužů a 10 žen, uvedlo, že utrpělo újmu na životě a zdraví. V oblasti narušení životního standardu a materiálního zabezpečení utrpělo újmu všech 28 účastníků výzkumu (100%), z toho 18 mužů a 10 žen. Překvapivým výsledkem pro mne bylo, že oblast sociálních styků nepovažoval žádný účastník výzkumu za narušenou. Narušení v oblasti psychiky považovali 3 účastníci výzkumu (11%), a to 3 ženy, přičemž žádný z mužů nepovažoval oblast psychiky za narušenou.

Z výše uvedených zjištěných dat vyplývá, že podle našeho výzkumného vzorku všichni účastníci výzkumu při dopravní nehodě utrpěli újmu, která narušila jejich životní situace, přičemž nejvíce došlo k narušení oblasti biologické a také v rovině psychologické. Překvapivým zjištěním byla skutečnost, že žádný z účastníků neuvedl narušení sociálních styků.

Dílčí výzkumná otázka č. 2: Došlo při řešení vzniklých následků a narušení životní situace účastníků dopravní nehody k využití služeb Probační a mediační služby?

K uvedené otázce se přímo vztahuje dílčí otázka č. 8 znázorňující, že služby Probační a mediační služby využilo pouze 8 účastníků výzkumu (29%), z toho 5 mužů

a 3 ženy. Služeb Probační a mediační služby při řešení následků dopravní nehody nevyužilo 20 účastníků výzkumu (71%), z toho 13 mužů a 7 žen.

Zjištěné výsledky dotazníkového šetření ukazují na skutečnost, že Probační a mediační služba je poměrně málo využívána účastníky dopravních nehod, kteří by zde mohli uplatnit své oprávněné nároky a využít mediačních služeb, které Probační a mediační služba poskytuje. Pozitivním zjištěním však je skutečnost, že alespoň menší část účastníků výzkumu služeb využila, a tím potvrdila funkčnost a význam poskytované služby.

Dílčí výzkumná otázka č. 3: Která instituce řešila oprávněné nároky a životní situaci účastníků výzkumu vzniklé v souvislosti s dopravní nehodou?

Největší podíl z pohledu účastníků výzkumu měly při řešení nároků a celkovou životní situací vzniklou následkem dopravní nehody pojišťovny, které označilo 10 účastníků výzkumu (36%), z toho 7 mužů a 3 ženy. Druhá nejpočetnější skupina účastníků výzkumu označila Probační a mediační službu ČR, a to 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 mužů a 3 ženy. Další skupina označila Policii ČR, a to 7 účastníků výzkumu (25%), z toho 4 muži a 3 ženy. Nejmenší skupina označila soud, a to 3 účastníci výzkumu (11%), z toho dva muži a jedna žena.

Zjištěné výsledky dotazníkového šetření ukazují, že stále největší počet účastníků výzkumu míní, že jejich oprávněnými požadavky a životní situací se při řešení následků dopravní nehody zabývaly pojišťovny, přičemž tyto instituce se striktně zabývají pouze uplatněnými nároky a životní situací klienta dále nezkoumají. Pozitivním zjištěním je, že služeb Probační a mediační služby i přes relativně málo známé služby a možnosti využila druhá nejpočetnější skupina účastníků výzkumu. Další skupina účastníků výzkumu uvedla, že jejich životní situací vzniklou v důsledku dopravní nehody se zabývala policie a soud, přičemž lze konstatovat, že policie následky a škody pouze dokumentuje a shromažďuje podklady pro další instituce, ale následky neřeší. Faktem zůstává, že rozhodnutím soudu mohou být následky dopravní nehody a řešení životní situace poškozených řešeny formou povinnosti pro pachatele, uložené v odsuzujícím rozsudku, nahradit vzniklou škodu. Této možnosti pak využili pouze tři dotazovaní účastníci výzkumu.

Dílčí výzkumná otázka č. 4: Dali by účastníci výzkumu přednost mimosoudnímu řešení při nahrazení újmy vzniklé v přímé souvislosti s dopravní nehodou?

Největší skupina 19 účastníků výzkumu (68%), z toho 13 mužů a 6 žen, by dala přednost mimosoudnímu řešení případu. Jedna účastnice výzkumu (4%) by nesouhlasila

s mimosoudním řešením. Skupina 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 mužů a 3 ženy, uvedla, že neví, zdali by souhlasili s mimosoudním řešením případu, za předpokladu, že by jim byla vzniklá újma nahrazena.

Z tohoto jednoznačně vyplývá skutečnost, že většina účastníků výzkumu by dala přednost mimosoudnímu řešení při nahrazení újmy vzniklé v souvislosti s dopravní nehodou. Lze tedy konstatovat, že pokud by uvedená skupina využila služeb Probační a mediační služby, mohlo by za podmínek daných zákonem k mimosoudnímu vypořádání dojít. Pouze jedna z účastnice výzkumu uvedla, že by s mimosoudním řešením nesouhlasila. U skupiny účastníků výzkumu, kteří uvedli, že neví, zdali by souhlasili s mimosoudním řešením věci, lze spatřovat prostor pro práci s uvedenými klienty, kterým by bylo nutno po posouzení jejich případu nastínit a představit možnosti řešení jejich věci.

Dílčí výzkumná otázka č. 5: Byla konečným rozhodnutím ve věci případu dopravní nehody vyřešena veškerá újma, kterou účastníci výzkumu při dopravní nehodě utrpěli nebo způsobili?

Negativním výsledkem je, že pouze 4 účastníci výzkumu (14%), z toho 1 muž a 3 ženy, považují vzniklou újmu za nahrazenou. Skupina 3 účastníků (11%), z toho 1 muž a 2 ženy, uvádí, že jim vzniklá újma nebyla nahrazena. Největší skupina účastníků výzkumu v počtu 21 (75%), z toho 16 mužů a 5 žen považuje náhradu vzniklé škody pouze za částečnou.

Tento výsledek dotazníkového šetření nám ukazuje skutečnost, že převážná většina účastníků výzkumu považuje náhradu vzniklé újmy v souvislosti s dopravní nehodou pouze za částečnou, což lze dát do souvislosti s otázkou, která instituce se zabývala řešením vzniklé újmy. Většina účastníků výzkumu řešila své nároky s pojišťovnami, policií a soudy, a tím mohlo dojít k opomenutí celkového posouzení narušení životní situace účastníků výzkumu v přímé souvislosti s dopravní nehodou. Naopak všichni účastníci výzkumu, kteří uvedli, že považují vzniklou újmu za nahrazenou, využili služeb Probační a mediační služby a byli vedeni jako poškození.

Dílčí výzkumná otázka č. 6: Jak jsou následky dopravní nehody vnímány jejími aktéry?

Ukazuje oblasti narušení životní situace účastníků výzkumu následkem dopravní nehody, kde měli účastníci výzkumu možnost výběru z více oblastí. Z celkového počtu 25 účastníků výzkumu (90%), z toho 15 mužů a 10 žen, uvedlo, že utrpělo újmu na životě a zdraví. V oblasti narušení životního standardu a materiálního zabezpečení utrpělo újmu všech 28 účastníků výzkumu (100%), z toho 18 mužů a 10 žen. Překvapivým výsledkem pro mne bylo, že oblast sociálních styků nepovažoval žádný účastník výzkumu za

narušenou. Narušení v oblasti psychiky považovali 3 účastníci výzkumu (11%), a to 3 ženy, přičemž žádný z mužů nepovažoval oblast psychiky za narušenou.

V případě posuzování narušení životní situace lze tedy konstatovat, že nejvíce došlo k narušení oblasti biologické a také v rovině psychologické. Oblast sociální nepovažoval žádný z účastníků za narušenou.

5.2 Hypotézy

Hypotéza č. 1: Následky dopravní nehody jsou jejími aktéry vnímány především jako hmotné majetkové ztráty.

K této hypotéze je směřována otázka č. 7. Zachycuje skutečnost, že i v případě, kdy účastníci výzkumu při dopravní nehodě utrpěli zranění, zviditelnila se výrazně oblast narušení životního standardu a materiálního zabezpečení, což uvedlo 28 účastníků výzkumu (100%), z toho 18 mužů a 10 žen, a to i pachatelé, kteří dopravní nehody způsobili, což lze vysvětlit ztrátami na poškozených vozidlech, ale i náklady spojenými s dalším řízením ve věci. Hypotéza č. 1 byla tímto potvrzena.

Hypotéza č. 2: Osoby zúčastněné na dopravní nehodě využívají služeb Probační a mediační služby pouze v malém počtu případů.

K této hypotéze je směřována otázka č. 9. Ukazuje na skutečnost, že Probační a mediační služba ČR je poměrně málo známou organizací a většina účastníků dopravních nehod nezná možnosti a rozsah služeb poskytovaných touto institucí. Skupina účastníků výzkumu, která označila využití služeb Probační a mediační služby ČR při řešení jejich oprávněných nároků v souvislosti s dopravní nehodou, se skládala z 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 mužů a 3 ženy. Hypotéza č. 2 byla tímto potvrzena.

Hypotéza č. 3: Čím vyšší dosažené vzdělání u osob, které měly účast na dopravní nehodě, tím vyšší pravděpodobnost využití služeb Probační a mediační služby.

K této hypotéze je směřována otázka č. 3 v souvislosti s otázkou č. 9. Vyhodnocením uvedených otázek bylo zjištěno, že všichni účastníci výzkumu, kteří využili služeb Probační a mediační služby, tedy 8 účastníků výzkumu (28%), z toho 5 mužů a 3 ženy, z celkového počtu 28 účastníků výzkumu, dosáhlo vyššího odborného

či vysokoškolského nebo úplného středoškolského vzdělání s maturitou. Naopak účastníci výzkumu se základním a středním vzděláním služeb Probační a mediační služby nevyužili. Hypotéza č. 3 byla tímto potvrzena.

Hypotéza č. 4: Větší část osob, které se přímo účastnily dopravní nehody se závažnými následky ovlivňující přímo životní situaci, by dala přednost mimosoudnímu (alternativnímu) řešení události.

K této hypotéze je směřována otázka č. 11. Znázorňuje skutečnost, že skupina 19 účastníků výzkumu (68%), z toho 13 mužů a 6 žen, by dala přednost mimosoudnímu řešení případu. Hypotéza č. 4 byla tímto potvrzena.

Hypotéza č. 5: Účastníci dopravní nehody využívající při řešení vzniklých následků služeb Probační a mediační služby, jsou ve větší míře přesvědčeni, že došlo k naplnění a nahrazení všech jejich oprávněných nároků, než účastníci dopravních nehod, kteří této služby nevyužili.

K této hypotéze je směřována výzkumná otázka č. 12 v souvislosti s výzkumnou otázkou č. 9. Z výsledku šetření vyplývá skutečnost, že 4 účastníci výzkumu (14%), z toho 1 muž a 3 ženy, z celkového počtu 28 účastníků výzkumu, kteří využili služeb Probační a mediační služby jako poškození, považují vzniklou újmu za nahrazenou. Vzhledem ke skutečnosti, že další 4 účastníci výzkumu využili služeb Probační a mediační služby jako pachatelé, kteří dopravní nehodu zavinili, lze považovat předmětnou hypotézu č. 5 za potvrzenou.

Z výzkumného vzorku bylo 5 respondentů pachateli trestného činu, tzn. že v rámci nich nebyla tato otázka vyplňována. Z ostatních 23 respondentů využilo služeb Probační a mediační služby 4 klienti. Z těch byli uspokojeni 4 klienti. V rámci těch, co nevyužili služeb probační a mediační služby, žádný respondent nevedl, že by veškerá újma byla nahrazena a náhrady řešené pojišťovny, nebo soudy považovali za částečné. Hypotéza se tedy potvrdila.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá významem Probační a mediační služby pro účastníky dopravních nehod. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit, zda přispívá k dosažení náhrady újmy využití Probační a mediační služby, při domáhání se oprávněných zájmů a nároků, které vzniknou obětem trestné činnosti v dopravě.

Teoretická část práce je kompilací poznatků ze současné literatury a dostupných zdrojů. První kapitola se věnuje životní situaci účastníků dopravních nehod, dělení potřeb, zákonnému vymezení obětí, sociální práci s oběťmi trestných činů. V druhé kapitole je rozebrána samotná Probační a mediační služba ČR, její vznik a historie v ČR, rozdělení působnosti a příslušnosti a dále samotné pojmy probace a mediace a techniky sociální práce v probační a mediační službě.

Druhou částí této práce je výzkumná část. Tato empirická část se věnuje vlastnímu výzkumu. Je zde popsána metodologie, použitá výzkumná metoda a zkoumaný vzorek respondentů. Jsou zde položeny výzkumné otázky a na jejich základě byly stanoveny hypotézy. Pro samotný výzkum byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu. Jako hlavní nástroj této metody bylo využito dotazníkového šetření. Pomocí dotazníků byly osloveny osoby, které měly účast na dopravní nehodě a kterým v přímé souvislosti s dopravní nehodou vznikla újma na zdraví či majetková, která ovlivnila jejich životní situaci v oblasti biologické, sociální, psychologické či spirituální. Účastníci výzkumu byli vybráni z osob, které se v rámci přípravného řízení trestního účastnily vyšetřování dopravních nehod na Policii ČR, Dopravním inspektorátu a Skupině kriminální policie a vyšetřování Olomouc a dále z osob, které využily Probační a mediační služby ČR – pobočka Olomouc.

Výsledky výzkumu jsou představeny pomocí grafů s komentářem. Poslední částí empirické části je diskuze, kde je věnován prostor k odpovědím na jednotlivé dílčí výzkumné otázky, hlavní výzkumnou otázku a potvrzení nebo zamítnutí hypotéz.

Jak v prezentaci výsledků, tak i v diskuzi bylo již několikrát uvedeno, že výsledky výzkumu lze hodnotit vcelku pozitivně. Na prvním místě musím zdůraznit, že všichni účastníci výzkumu byli účastníky dopravní nehody, a to buď v postavení poškozené osoby, nebo osoby podezřelé, či obviněné ze zavinění dopravní nehody, a tudíž lze předpokládat jisté zkušenosti spojené s řešením narušené životní situace v přímé

souvislosti s dopravní nehodou. Dalším zjištěným pozitivem je, že všichni účastníci výzkumu, kteří měli účast na dopravní nehodě a kterým v přímé souvislosti s dopravní nehodou vznikla újma na zdraví či újma majetková, která ovlivnila jejich životní situaci v oblasti biologické, sociální, psychologické či spirituální, a kteří využili služeb Probační a mediační služby uvedli, že jim vzniklá újma byla uhrazena cele, či částečně osobám v postavení podezřelých ze zavinění dopravní nehody. Z uvedeného lze konstatovat, že za pomoci mediace a technik sociální práce byla posouzena celková životní situace klientů a byly učiněny kroky směřující k nápravě a narovnání následků nepříznivé životní události, která narušila jak životní situaci poškozených, tak i pachatelů, kteří měli účast na dopravní nehodě.

Méně pozitivním zjištěním je fakt, že Probační a mediační službu i v závažných případech dopravních nehod, kdy při zranění či úmrtí osob dochází k velmi závažnému narušení životní situace, využívá stále menší podíl účastníků dopravních nehod, a to i přes skutečnost, že při využití mediace může dojít k rychlejšímu zpracování celé události nejen po stránce materiální, ale i psychické. Uvedenou skutečnost lze vysvětlit tím, že Probační a mediační služba má v České republice relativně krátké působení a rozsah jejich služeb doposud není občanům ČR natolik znám. Většina účastníků dopravních nehod pak stále využívá řešení materiálních škod přes pojišťovny a opomíjí řešení životní situace z holistického hlediska ve všech oblastech. Z uvedených skutečností tedy vyplývá, že by měla být věnována větší pozornost prezentaci služeb Probační a mediační služby mezi občany ČR a zejména u obětí trestných činů, které pak mohou lépe zpracovat negativní zkušenosti a narušení životní situace způsobené trestným činem.

V rámci výzkumu bylo prováděno zjišťování počtu uskutečněných mediací v oblasti dopravních nehod, za uplynulá období na středisku Probační a mediační služby ČR, středisko Olomouc. Zde bylo zjištěno, že mediace týkající se dopravních nehod nejsou samostatně evidovány a není dostupný žádný oficiální zdroj týkající se uvedené statistiky. Dále bylo pracovníky Probační a mediační služby Olomouc sděleno, že v posledních třech letech bylo provedeno v oblasti dopravních nehod přibližně 16 až 18 mediací, a to jak na základě podnětů občanů, policie, nebo státního zastupitelství.

Ve sféře práce s účastníky dopravních nehod je potřeba uskutečnit ještě mnoho práce a změn, které by vedly k lepší informovanosti a uvědomění si, kterých služeb by mohli účastníci využít k tomu, aby byly zmírněny, či nahrazeny následky životní události, kterou byli postiženi.

Jednotné řešení zřejmě nebude nikdy nalezeno, protože každá osoba je jedinečná a má individuální potřeby a nároky. Některé osoby pak raději využijí k vyřizování svých nároků soukromé právní subjekty a nebudou mít zájem využít služeb mediace.

Z této práce vyplývá tedy jedno z nejdůležitějších doporučení pro praxi, že je potřeba neustále zvyšovat povědomí o poskytovaných službách Probační a mediační služby, tak aby už v přípravné fázi zpracování a šetření dopravních nehod měli účastníci o této službě informace a mohli se pak samostatně rozhodnout, zdali služeb využijí, či nikoliv.

Bibliografický seznam

- *Asociace mediátorů ČR* [online], [cit-2019-05-04] dostupné z:
<https://www.amcr.cz/>
- ALTMANOVÁ, M., 2011. Práce s oběťmi v probační a mediační službě ČR. *Fórum sociální práce*. Roč.2, č.1, s. 181-186
- BAYNE, R., NICOLSON, P., OWEN, J., (2006) *Applied psychology for social Works*. Basingstoke: PalgraveMacmillan.
- BRUCKNEROVÁ, Eva, 2007. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. 1. Ostrava: KeyPublishing, Právo (KeyPublishing). ISBN 978-80-87071-55-7.
- CRESWELL, John W., c1998. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. 1. Thousand Oaks: SAGE Publications, ISBN 07-619-0144-2.
- DISMAN, Miroslav. 2002. Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele, Praha: Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.
- *Doporučení Rec (2006)8 ohledně obětí trestného činu*. Rada Evropy Výbor ministrů ze dne 14. Června 2006
- GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
- HANVEY, Ch., PHILPOT, T., 1996. *Practising social Work*. Routledge, London.
- HAVRÁNKOVÁ, O. Případová práce. In: MATOUŠEK, O. a kol., 2003a. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 67–81. ISBN 80-7178-548-2.
- HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0982-9.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2012. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0211-0.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, O., a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0366-7

- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.
- NAVRÁTIL, Pavel, 1969-xx0012704aut, 2000. *Úvod do teorií a metod sociální práce*. Brno : Marek Zeman, 67 s.
- NAVRÁTIL, Pavel, *Teorie a metody sociální práce*, 2001, Brno Marek Zeman, ISBN 80-903070-0-0
- O nás. *Probační a mediační služba ČR* [online]. Česká Republika, ©ITSTUDIOs.r.o.,2002-2019 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>
- OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ. 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, o.p.s. ISBN 978-80-87240-33-5.
- PRAŠKO, J. a kol., 2003. *Stop traumatickým vzpomínkám*. Praha: Portál.
- *Prevence úrazů, otrav a násilí* [online], 2009(2). [cit. 2019-04-23]. ISSN 1804-7858. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2009/67-dopravni-nehodovost-a-jeji-nasledky-na-zivoty-zasazenych-lidi>
- PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, [2015]. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.
- PRŮCHA, J., 2014. *Andragogický výzkum*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing. ISBN 978-80-247-5232-7.
- PRŮCHA, J., SEDLÁKOVÁ, R., 2014. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing. ISBN: 978-80-247-3568-9.
- PUNCH, Keith F. 2008. *Základy kvantitativního šetření*. Praha. Portál s.r.o. ISBN 978-80-7367-381-9
- REID, William James, 1992. *Taskstrategies: anempirical approach to clinicalsocialwork*. New York: Columbia University Press, ISBN 02-310-7550-2.
- SHEAFOR, W.B., HOREJSI, Ch. R., HOREJSI, G.A., 2000. *Techniques and GuidelinesforSocialWorkPractice*. Allyn and Bacon, Boston.
- *Sociální práce/Sociálna práca* [online], 2012(2). [cit. 2019-04-23]. ISSN 1805-885X. Dostupné z: www.socialniprace.cz

- SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY, 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7.
- *Statistika nehodovosti*. Policie České Republiky [online]. Praha, c2019 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: www.policie.cz/clanek/statistika-nehodovosti
- SURYNEK, Alois. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-726-1038-4.
- ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-9006-8.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed., 2010. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-757-2.
- Van Kalmhout, A.M., Roberts, J., Vinding, S. (eds) ,2003. *Probation and probatik services in the EU accessioncounntries*. Wolf Legal Publisher, Nijmegen.
- Webb, A., Wistow, G., 1987. *Socialwork, Social Care and SocialPlanning*. ThePersonalSocialServicesinceSeebohm, London.
- ZEHR, Howard, 2003. *Úvod do restorativní justice*. 1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, ISBN 80-902-9981-4.
- Základní kategorie postižení | PráceOZP.cz. [online]. Copyright © [cit. 03.10.2019]. Dostupné z: <https://www.praceozp.cz/http%3A//www.praceozp.cz/content/z-kladn-kategorie-posti-en>

Zákony:

- · Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
- · Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- · Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- · Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů
- · Zákon č. 202/2012., o mediaci a o změně některých zákonů

Přílohy

Příloha 1. Dotazník

Vážená respondentko, vážený respondente,

jmenuji se Petr Zapletal DiS., a jsem studentem Cyrilometodějské teologické fakulty na Univerzitě Palackého v Olomouci v oboru Sociální politika a sociální práce. Tento dotazník, který Vám předávám k vyplnění, je součástí mé bakalářské práce na téma „**Význam probační a mediační služby pro oběti trestných činů v dopravě**“.

Dotazník je **anonymní** a obsahuje celkem 11 otázek. Výsledky budou využity pouze pro vypracování mé bakalářské práce.

Děkuji za Váš čas věnovaný k vyplnění tohoto dotazníku.

Dotazník:

Otázka č. 1 – Uveďte, zda jste muž nebo žena

- Muž
- Žena

Otázka č. 2 – Uveďte, jaká je Vaše věková skupina

- 15-18
- 19-25
- 26-35
- 36 -45
- 46 a více

Otázka č. 3 – Uveďte, jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- Základní vzdělání
- Střední odborné vzdělání s výučním listem
- Úplné střední všeobecné nebo odborné vzdělání s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání

Otázka č. 4 – Jaký je Váš rodinný stav

- svobodný /á/
- ženatý /á/
- rozvedený /á/
- vdovec /vdova

Otázka č. 5 – Jaké je Vaše zaměstnání

- státní zaměstnanec
- zaměstnanec
- soukromý podnikatel
- nezaměstnaný
- invalidní důchodce
- starobní důchodce

Otázka č. 6 – Uved'te, zdali jste byl účastníkem dopravní nehody, při které došlo ke zranění osob nebo značné škodě na majetku.

- Ano
- Ne

Otázka č. 7 – Uved'te, zdali došlo při uvedené události k narušení Vaší životní situace v některé z následujících oblastí (možné vyznačit více oblastí):

- Život a zdraví
- Životní standard a materiální zajištění
- Sociální styky
- Psychika

Otázka č. 8 – Využil jste při řešení následků dopravní nehody služeb Probační a mediační služby?

- Ano
- Ne

Otázka č.9 Která z institucí se zabývala Vašimi oprávněnými nároky a celkovou životní situací, vzniklou následkem dopravní nehody.

- Policie ČR
- Pojišťovny
- Probační a mediační služba ČR
- Soud

Otázka č.10 Při řešení dopravní nehody jste byl veden jako

- obviněný
- poškozený
- jiný účastník

Otázka č.11 Dal/a by jste přednost mimosoudnímu řešení Vašeho případu za předpokladu nahrazení vzniklé újmy?

- Ano
- Ne
- Nevím

Otázka č.12 Byla konečným rozhodnutím Vašeho případu nahrazena veškerá újma, kterou jste při dopravní nehodě utrpěli?

- Ano
- Ne
- Částečně

Příloha č. 2

Seznam Grafů:

GRAF Č. 1 Pohlaví účastníků výzkumu.....	25
GRAF Č. 2 Věkové rozložení účastníků výzkumu.....	26
GRAF Č. 3 Nejvyšší dosažené vzdělání účastníků výzkumu.....	27
GRAF Č. 4 Rodinný stav účastníků výzkumu	28
GRAF Č. 5 Druh zaměstnání účastníků výzkumu.....	29
GRAF Č. 6 Účast účastníků výzkumu na dopravní nehodě se zraněním osob, nebo značnou škodou na majetku.....	30
GRAF Č. 7 Oblasti narušení životní situace účastníků výzkumu jako následek dopravní nehody.....	31
GRAF Č. 8 Využití probační a mediační služby účastníky výzkumu při řešení následků dopravní nehody.....	32
GRAF Č. 9 Instituce zabývající se oprávněnými nároky účastníků dopravní nehody....	33
GRAF Č. 10 Postavení účastníka výzkumu při dopravní nehodě.....	34
GRAF Č. 11 Možnost mimosoudního řešení případu účastníků výzkumu.....	35
GRAF Č. 12 Náhrady újmy účastníků výzkumu, po konečném rozhodnutí v případě dopravní nehody.....	36